

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 380

Unia Europejska w 10 lat po największym rozszerzeniu

Redaktorzy naukowi
Ewa Pancer-Cybulska
Ewa Szostak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redaktor Wydawnictwa: Teresa Zielińska
Redaktor techniczny i korektor: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronach internetowych Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-439-4

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp.....	11
------------	----

Część 1. Procesy rozwojowe krajów i regionów Europy – konwergencja czy dywergencja?

Jan Borowiec: Konwergencja regionalna w Unii Europejskiej.....	15
Leszek Cybulski: Dywergencja rozwoju regionalnego w krajach UE po 2000 roku a polityka spójności.....	26
Zofia Hasińska: Regionalne zróżnicowanie zmian zatrudnienia w Polsce w okresie integracji europejskiej	39
Jarosław M. Nazarczuk: Kryzys gospodarczy a zróżnicowanie regionalne w UE.....	50
Pasquale Tridico: Ten years after the accession of Central and Eastern Europe countries in the EU: evaluation in comparison to the transition in former Soviet Republic.....	60
Zhanna Tsaurkubule, Alevtina Vishnevskaja: Some aspects of economic development of the Latvian market during 10 years of its membership in the European Union.....	82
Dilara Usmanova: Enhancement of the methodological and systematic founda- tion for monitoring socio-economic developments in Latvian regions..	94
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Zmiany poziomu rozwoju społecz- no-ekonomicznego powiatów w Polsce a pozyskiwanie środków z UE....	102

Część 2. Polityka spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej jako narzędzie rozwoju Unii Europejskiej

Wojciech Bożek: Znaczenie i wysokość środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej jako kategorii środków publicznych.....	117
Krystian Heffner, Piotr Gibas: Polityka spójności UE a obszary funkcyjnal- ne centrów regionalnych w Polsce.....	127
Natalia Konopińska: Polityka spójności a obszary górskie na przykładzie programu „Alpine Space”.....	139
Joanna Kudelko: Nowy model europejskiej polityki spójności i jego możli- we konsekwencje dla rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce.....	150
Marek Pieniążek, Dominika Rogalińska: Statystyka publiczna w procesie monitorowania wymiaru terytorialnego polityki spójności	158

Magdalena Pronobis: Fundusze strukturalne w roli kapitału wysokiego ryzyka: skala i przesłanki interwencji.....	166
--	-----

Część 3. Beneficjenci polityki spójności

Adam A. Ambroziak: Prawne i ekonomiczne aspekty pomocy regionalnej w Polsce po akcesji do UE.....	177
Maria Bucka: Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w okresie realizacji polityki spójności w 2007-2013	189
Barbara Kryk: Rozwój przedsiębiorczości kobiet w Polsce jako wyraz realizacji unijnej polityki równości	197
Paweł Mańczyk: Opodatkowanie pomocy finansowej z Funduszu Spójności	207
Beata Skubiak: Czy fundusze strukturalne rozwijają województwo zachodniopomorskie?.....	215
Justyna Socińska: Rola i znaczenie Programu Leader w rozwoju obszarów wiejskich w latach 2007-2013 na przykładzie województwa opolskiego ..	225
Piotr Szamrowski, Adam Pawlewicz: Praktyczne aspekty wdrażania podejścia Leader na przykładzie Lokalnych Grup Działania i Lokalnych Grup Rybackich funkcjonujących w województwie warmińsko-mazurskim.....	233
Katarzyna Tracz-Krupa: Analiza wpływu Europejskiego Funduszu Społecznego na rozwój zasobów ludzkich w Polsce	245
Anna Tutak: Zmiany w podejściu do świadczenia usług szkoleniowych w ramach EFS w latach 2004-2013	256
Magdalena Wojarska, Izabela Zabielska: Samorząd lokalny jako beneficjent funduszy unijnych (na przykładzie gmin województwa warmińsko-mazurskiego)	266

Część 4. Wiedza i innowacje a polityka spójności Unii Europejskiej

Małgorzata Dziembala: Wspieranie inteligentnych specjalizacji regionów w Unii Europejskiej w warunkach globalizacji	279
Dorota Kwiatkowska-Ciotucha: Programy rozwojowe uczelni szansą wzbogacenia oferty i podniesienia jakości kształcenia w polskich szkołach wyższych	289
Dorota Murzyn: Innowacyjność w polityce spójności Unii Europejskiej.....	301
Aleksandra Nowakowska: Inteligentne specjalizacje regionalne – nowa idea i wyzwanie dla polityki regionalnej	310
Agata Surówka: Innowacyjność województw Polski Wschodniej na tle kraju	319

Nataliya Tyuleneva, Anastasia Lisnyak: Social and economic development of regions based on cluster programs: European and Russian experience .	327
Monika Zadrożniak: Wyrównywanie szans edukacyjnych w ramach polityki spójności jako kierunek poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce	334

Część 5. Problemy rozwoju regionalnego

Bernadeta Baran: Terytorialne odniesienie działań rozwojowych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego	345
Aranka Ignasiak-Szulc, Ireneusz Jaźwiński: Pozycja ustrojowa samorządu województwa w kontekście jego roli w polityce rozwoju w Polsce	356
Łukasz Olipra: Dostępność usług transportu lotniczego jako czynnik lokalizacji inwestycji zagranicznych na Dolnym Śląsku.....	368
Ewa Pancer-Cybulska: Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT) w pakiecie legislacyjnym na okres programowania 2014-2020	383
Ewa Szostak: Umowa Partnerstwa a Regionalny Program Operacyjny dla Dolnego Śląska na lata 2014-2020	394
Paweł Wacek: Rozwój gospodarczy a systemy transportowe regionów Polski.....	406
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Wybrane aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego województwa dolnośląskiego po wejściu do Unii Europejskiej.....	416

Część 6. Rozwój społeczno-gospodarczy w Europie i problemy integracji

Iwo Augustyński: Struktura zadłużenia firm polskich na tle wybranych krajów europejskich na tle kryzysu z 2008 roku	429
Tetiana Girchenko: Formation of competitiveness of Ukrainian banks under the influence of foreign capital	443
Zbigniew Jurczyk, Barbara Majewska-Jurczyk: Model ochrony konsumentów w Unii Europejskiej	453
Danuta Kabat-Rudnicka: Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego RP w kluczowych kwestiach integracji europejskiej. Uwagi na marginesie polskiego członkostwa w Unii Europejskiej	465
Lidia Kłos: Rzeczowy wymiar polityki spójności w rozwoju branży wodno-kanalizacyjnej w Polsce	472
Zbigniew Mikołajewicz: Bezpieczeństwo energetyczne w polityce spójności Unii Europejskiej	481

Danuta Milaszewicz: Jakość rządzenia a rozwój społeczno-gospodarczy w krajach UE	491
Anna Nowak, Katarzyna Domańska: Konkurencyjność rolnictwa Polski Wschodniej w aspekcie zrównoważonego rozwoju.....	501
Zhanna Tsaurkubule: Improving social policy of Latvia as a factor of sustainable development of the state.....	510
Grażyna Węgrzyn: Zmiany strukturalne na rynku pracy – modernizacja czy stagnacja?	525

Summaries

Jan Borowiec: Regional convergence in the European Union	25
Leszek Cybulski: Divergence of regional development in the EU after 2000 and Cohesion Policy.....	38
Zofia Hasińska: Regional differentiation of changes in employment in Poland in the period of EU integration.....	49
Jarosław M. Nazarczuk: Economic crisis and regional inequalities in the European Union.....	59
Pasquale Tridico: Dziesięć lat po przystąpieniu krajów centralnej i wschodniej Europy do Unii Europejskiej: porównanie z przemianami w byłym Związku Radzieckim	81
Zhanna Tsaurkubule, Alevtina Vishnevskaja: Wybrane aspekty rozwoju ekonomicznego rynku Łotwy w ciągu dziesięciu lat jej członkostwa w Unii Europejskiej.....	93
Dilara Usmanova: Udoskonalanie metodologicznej i systematycznej organizacji monitorowania rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów łotewskich.....	101
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Districts changes in the socio-economic development level in Poland and obtaining EU funds.....	113
Wojciech Bożek: Significance and amount of funds from the budget of the European Union as a category of public resources.....	126
Krystian Heffner, Piotr Gibas: EU cohesion policy and functional areas of regional centres in Poland	135
Natalia Konopińska: “Alpine Space Programme” as an example of implementation of cohesion policy in mountain areas	149
Joanna Kudelko: New model of the European cohesion policy and its implications for social and economic development in Poland.....	157
Marek Pieniążek, Dominika Rogalińska: Public statistics in the process of monitoring of territorial dimension of cohesion policy.....	165
Magdalena Pronobis: Structural funds as venture capital: scale and conditions for intervention.....	174

Adam A. Ambroziak: Legal and economic aspects of regional state aid in Poland after the accession to the EU	188
Maria Bucka: Development of small and medium-sized enterprises during the implementation of cohesion policy in 2007-2013	196
Barbara Kryk: Development of women's entrepreneurship in Poland as a form of EU policy implementation of gender equality and employment ...	206
Paweł Mańczyk: Taxation of the financial assistance from the Cohesion Fund	214
Beata Skubiak: Do the structural funds develop Western Pomerania?	224
Justyna Socińska: Role and importance of Leader in the development of rural areas in 2007-2013 on the example of the Opole Voivodeship	232
Piotr Szamrowski, Adam Pawlewicz: The practical aspects of the implementation of the LEADER approach on the example of the LAGs and Fisheries Local Action Groups operating in the Warmia and Mazury Voivodeship	243
Katarzyna Tracz-Krupa: Analysis of the European Social Fund impact on the human resource development in Poland	255
Anna Tutak: Changes in approach to training programs conducted under Europejski Fundusz Społeczny fund in years 2004-2013	264
Magdalena Wojarska, Izabela Zabielska: Local government as a beneficiary of EU funds (on the example of the municipalities of the Warmia and Mazury Voivodeship)	275
Małgorzata Dziembala: Supporting of smart specialization of regions in the European Union in a globalized market	288
Dorota Kwiatkowska-Ciotucha: Development programs of universities as an opportunity for developing educational offer and improving the quality of teaching at Polish universities	300
Dorota Murzyn: Innovativeness in EU cohesion policy	309
Aleksandra Nowakowska: Regional smart specializations – a new idea and a challenge for regional policy	318
Agata Surówka: Innovativeness of Eastern Poland voivodeships compared with other regions	326
Nataliya Tyuleneva, Anastasia Lisnyak: Rozwój społeczno-gospodarczy regionów na podstawie programów klastrowych: doświadczenia Unii Europejskiej i Rosji	333
Monika Zadrożniak: Equalization of educational opportunities within the framework of cohesion policy as a way to improve the quality of life for residents of rural areas in Poland	342
Bernadeta Baran: Territorial dimension in the development strategy for the Lower Silesian Voivodeship	355

Aranka Ignasiak-Szulc, Ireneusz Jaźwiński: Legal status of voivodeship self-government in the context of its role in the development policy in Poland	367
Lukasz Olipra: Accessibility of the air transport services as a determinant of foreign investments location in Lower Silesia.....	381
Ewa Pancer-Cybulska: European Groupings of Territorial Cooperation (EGTC) in the legislative package for the 2014-2020 programming period.....	393
Ewa Szostak: Partnership Agreement and Regional Operational Program for Lower Silesia for the years 2014-2020.....	405
Paweł Wacek: Economic development and Polish transportation systems.....	415
Alicja Zakrzewska-Półtorak: Selected aspects of socio-economic and spatial development of Lower Silesian voivodeship after joining the European Union	426
Iwo Augustyński: Comparison of the debt structure of Polish companies with selected EU member countries against the background of the financial crisis from 2008.....	442
Tetiana Girchenko: Kształtowanie się konkurencyjności banków ukraińskich pod wpływem obcego kapitału.....	452
Zbigniew Jurczyk, Barbara Majewska-Jurczyk: Model of consumer protection in the European Union.....	464
Danuta Kabat-Rudnicka: Polish Constitutional Court's jurisdiction on the key issues of the European integration. Remarks on Poland's membership in the European Union.....	471
Lidia Kłos: Material dimension of cohesion policy in the development of the water-sewage industry in Poland.....	480
Zbigniew Mikołajewicz: Energy security in the cohesion policy of the European Union.....	490
Danuta Miłaszewicz: Governance quality vs. socio-economic development in the European Union.....	500
Anna Nowak, Katarzyna Domańska: Sustainable development approach in agriculture competitiveness of Eastern Poland	509
Zhanna Tsaurkubule: Poprawa polityki społecznej Łotwy jako czynnik zrównoważonego rozwoju państwa.....	524
Grażyna Węgrzyn: Structural changes in the labour market – modernisation or stagnation?.....	534

Jarosław M. Nazarczuk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

KRYZYS GOSPODARCZY A ZRÓŻNICOWANIE REGIONALNE W UE

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza zmian regionalnych zróżnicowań w poziomie dochodu w krajach UE (27) w latach 2002-2011, ze szczególnym uwzględnieniem okresu oddziaływania światowego kryzysu finansowego. Analizie zostały poddane zarówno wewnątrz krajowe zróżnicowania na poziomie NUTS 3, jak i te obserwowane w całej UE w odniesieniu do przeciętnych zmian w poziomie dochodu w UE. Stopień zróżnicowań w zamożności regionów określono przy wykorzystaniu współczynnika zmienności, będącego ilorazem odchylenia standardowego i średniego poziomu PKB na mieszkańca. W trakcie analizy okazało się, że po latach konwergencji w poziomie zamożności, obserwowane zróżnicowanie regionalne od 2009 r. do 2011 r. uległo znacznej dywergencji. Za obserwowane zmiany były przede wszystkim odpowiedzialne wybrane podregiony z Niemiec, Polski, Holandii, Węgier (rozwijające się relatywnie najszybciej) oraz tracące względem średniego poziomu zamożności podregiony z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Grecji. Analiza wartości średnich w grupach podregionów według klasyfikacji OECD/KE pozwoliła ustalić typy regionów cechujące się najbardziej korzystnymi i najbardziej niekorzystnymi zmianami w poziomie PKB na mieszkańca względem średniej UE w latach 2007-2011.

Słowa kluczowe: rozwój regionalny, zróżnicowania regionalne, kryzys gospodarczy.

DOI: 10.15611/pn.2015.380.04

1. Wstęp

Problematyka nierówności w poziomie dochodu jest od dawna znana naukowcom i badaczom. Od ponad wieku uczeni próbują rozpoznać poziom zróżnicowań w wielkości dochodu, przyczyny pojawiających się różnic, a także przemiany w skali obserwowanych zróżnicowań. Początkowo naukowcy kierowali swoją uwagę głównie na poziom gospodarek narodowych (np.: [Kuznets 1955; Patel 1964; Barro 1991, 1997; Tsang, Yip 2007]), a dopiero później powstały prace oparte na dorobku makroekonomistów, zaadaptowane do potrzeb analiz regionalnych [Williamson 1965; Chaudhry 1971; Amos 1988; Szörfi 2007; Martin 2009; Nazarczuk 2013a].

Głównym celem artykułu jest analiza zmian zróżnicowań w poziomie dochodu w krajach UE (27) w latach 2002-2011, ze szczególnym uwzględnieniem okresu następującego po światowym kryzysie finansowym. Przedmiotem analizy były różnice w poziomie PKB na 1 mieszkańca w podregionach NUTS 3 UE w latach 2002-2011.

2. Przyczyny powstawania zróżnicowań regionalnych

Występowanie różnic w poziomie dochodu wynika przede wszystkim z nierównomierności procesu rozwoju w przestrzeni. Ten w swojej istocie jest uwarunkowany wieloma czynnikami determinującymi wzrost i rozwój gospodarczy na poziomie regionalnym (a przez to i osiągnięty poziom dochodu). Do czynników warunkujących rozwój można m.in. zaliczyć: odmienne wyposażenie regionów w zasoby [Nazarczuk 2013a], jakość kapitału ludzkiego i społecznego, dostępność infrastruktury technicznej, strukturę wytwarzania [Martin 1999], osiągnięty poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego [Wojarska, Fierek 2011], postęp techniczny i technologiczny [Gardiner i in. 2004], poziom przedsiębiorczości, produktywności [Schwab, Porter 2008], stopień urbanizacji [Heller 2011], istniejącą strukturę osadniczą [Bogdański 2010; Dziemianowicz i in. 2011], klimat inwestycyjny [Lizińska 2012], dostępność finansowania inwestycji, działalność eksportową [Golejewska 2012], jakość środowiska naturalnego [Zauchka 2007], dostępność funduszy unijnych, warunki makroekonomiczne, zdolność do nawiązywania współpracy przez podmioty z regionu, napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych [Lizińska 2009; Żróbek-Różańska 2008], procesy integracyjne, globalizację, a także występowanie specjalnych stref ekonomicznych i innych form pomocy publicznej [Sołoma 2003; Nazarczuk 2013b].

Początkowo nierównomierne wyposażenie obszarów w powyższe czynniki determinowało zróżnicowane możliwości do generowania i podtrzymania wzrostu w poszczególnych regionach, co z czasem, z uwagi na historyczny wymiar procesu rozwoju [Gawlikowska-Hueckel 2002], determinowało narastanie różnic w poziomie dochodu. Dodatkowo na regiony w różnym stopniu oddziaływały procesy postępującej integracji europejskiej i globalizacji, co było uwarunkowane stopniem otwarcia gospodarek krajów i regionów, terminem ich akcesji do UE oraz powiązaniem gospodarczymi, finansowymi i towarowymi z innymi krajami. Odmienne warunki makroekonomiczne, ustrój, prowadzona polityka rozwoju, stopień liberalizacji gospodarki również różnicowały tempo rozwoju regionów w poszczególnych krajach. Funkcjonowanie instytucji oraz zdolność do wykorzystania szans pojawiających się w otoczeniu to inne czynniki determinujące zróżnicowanie możliwości rozwojowych.

3. Metoda badania

W analizie zmian zróżnicowań regionalnych w poziomie dochodu wykorzystano współczynnik zmienności (*coefficient of variation* – CV), który jest często stosowany w analizach regionalnych i dokumentach unijnych [Martin 2005; Lessmann 2014; European Union 2010; European Commission 2013]. Jest on opisany następującym wzorem:

$$CV = \frac{s}{\bar{x}},$$

gdzie: s – odchylenie standardowe PKB *per capita* względem średniej unijnej lub kraju; \bar{x} – przeciętny PKB *per capita* w PPS względem średniej unijnej lub kraju.

Analizę poziomu zróżnicowań przeprowadzono dla regionów i podregionów UE¹, a następnie uszczegółowiono dla poziomu NUTS 3. W tym celu wykorzystano dane z bazy EUROSTAT o wartości PKB *per capita* (w PPS² *per capita*), które zrelatywizowano względem średniego poziomu zamożności w UE. Z badania zróżnicowania wewnątrz krajowego na poziomie NUTS 3 wyłączono państwa posiadające tylko jeden taki obszar podziału administracyjnego kraju.

Następnie prześledzono, jakie typy obszarów były w największym stopniu odpowiedzialne za zmiany przeciętnego poziomu zróżnicowań w UE. Przy wykorzystaniu dostępnych klasyfikacji opracowanych przez OECD i Komisję Europejską zbadano przeciętne zmiany PKB *per capita* w poszczególnych skupieniach względem przeciętnego poziomu zamożności UE. W tym celu zastosowano nową typologię OECD, dzielącą obszary na [Eurostat 2013]:

- wiejskie, gdy udział populacji ludności mieszkającej na obszarach wiejskich jest wyższy niż 50%;
- przejściowe (miejsko-wiejskie), kiedy udział populacji zamieszkującej obszary wiejskie w ogóle populacji regionu mieści się w przedziale od 20% do 50%;
- miejskie, gdy udział populacji danego podregionu zamieszkującego obszary wiejskie jest niższy niż 20%.

Inne zastosowane przekroje klasyfikacji obejmowały³: (1) rozszerzoną typologię miejsko-wiejską uwzględniającą odległość od większych ośrodków miejskich; (2) metropolitalność podregionów; (3) położenie (przygraniczne/wewnątrz kraju); (4) brak stałego połączenia z lądem; (5) gęstość zaludnienia (poniżej i powyżej 12,5 os./km²).

¹ Z badania wyłączono Chorwację, która w tym okresie nie była członkiem UE.

² PPS (*Purchasing Power Standard*) to sztuczna waluta rozrachunkowa, uwzględniająca odmiennie parytety siły nabywczej walut lokalnych, wprowadzona przez EUROSTAT w celu ułatwienia analiz międzynarodowych.

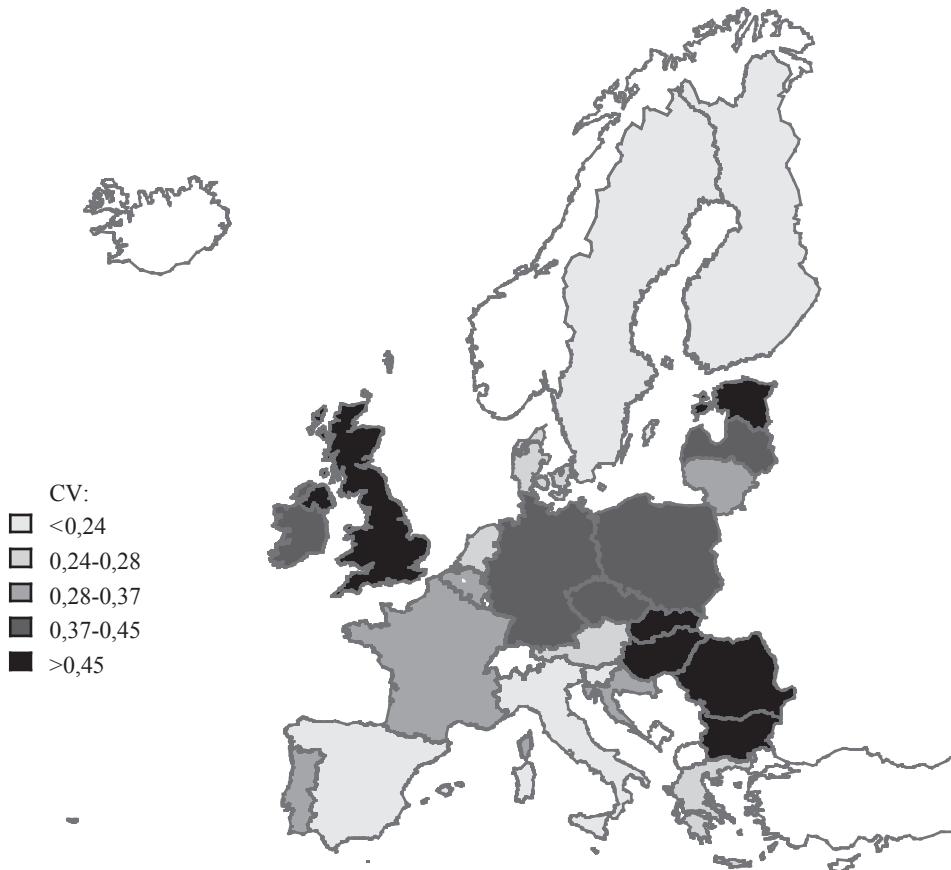
³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Regional_typologies_overview (17.02.2014). Opis klasyfikacji zawiera także publikacja Dijskry i Poelmana [2011].

Analiza zmian w różnych typach podregionów pozwoliła wskazać rodzaj obszarów odpowiedzialnych w głównej mierze za proces konwergencji lub dywergencji z przeciętnym poziomem dochodu w UE w badanym okresie. Z kolei wybór lat 2007-2011 do analizy zmian w okresie dekonunktury na rynkach wynikał z dostępności danych na poziomie regionów w UE. Rok 2007 był ostatnim obejmującym okres dobrej koniunktury gospodarczej. W 2008 r. nastąpiło częściowe pogorszenie wartości produktu w wielu regionach przy kumulacji negatywnych zjawisk w 2009 r. W chwili opracowywania tego artykułu najnowsze dane były dostępne dla 2011 r.

4. Zróżnicowanie regionalne PKB *per capita* w regionach UE

Występujące w 27 krajach UE wewnątrz krajowe zróżnicowanie przeciętnego poziomu zamożności *per capita* na poziomie subregionów (NUTS 3) było relatywnie najsilniejsze w nowych krajach członkowskich z Europy Środkowo-Wschodniej oraz dodatkowo w Wielkiej Brytanii. Stąd też szczególnie wysokie wartości współczynnika zmienności zaobserwowano: na Słowacji (0,58), w Wielkiej Brytanii (0,55), w Estonii (0,48), w Bułgarii (0,47), na Węgrzech (0,46), w Rumunii (0,45), w Polsce (0,44) oraz na Łotwie (0,43) – rysunek 1. Relatywnie silne zróżnicowanie wystąpiło również w stosunkowo dużych obszarowo krajach starej piętnastki, posiadających znaczną liczbę podregionów tego typu, tj. we Francji (100) czy w Niemczech (412). Względnie wysokie zróżnicowanie było także cechą Irlandii, posiadającej tylko osiem podregionów NUTS 3, jednak o dużych różnicach w PKB *per capita* między najbiedniejszym i najbogatszym podregionem (74,5% UE-27 oraz 194,8% UE-27). Z kolei do grupy państw o najmniejszych wewnątrz krajowych zróżnicowaniach w 2011 r. na poziomie NUTS 3 zaliczono: Szwecję (0,15), Finlandię (0,17), Hiszpanię (0,20), Słowenię (0,23), Włochy (0,24) oraz Austrię (0,24).

Poza odmienną strukturą przestrzenną, istotnym czynnikiem różnicującym regionalne nasilenie zmian w PKB *per capita* był czas. W latach 2000-2011 obserwowaliśmy istotne przemiany wpływające na możliwości wzrostu i rozwoju wielu gospodarek narodowych, w szczególności związane ze skutkami światowego kryzysu finansowego oraz następującego po nim kryzysu zadłużeniowego. W latach 2007-2011 przeciętne średnioroczne stopy wzrostu PKB były najniższe [European Commission 2013]: na Łotwie (-4,5%), w Grecji (-3,9%), w Estonii (-2,0%), w Irlandii (-1,9%), na Litwie (-1,5%), we Włoszech (-1,1%), w Danii (-1,0%). Były to gospodarki, które relatywnie najsilniej odczuły negatywne zmiany wywołane kryzysem. Z kolei w tym samym okresie inne kraje wydawały się w znacznie mniejszym stopniu objęte tym samym procesem, odnotowując średnioroczne dodatnie stopy wzrostu, m.in.: Polska (3,7%), Słowacja (2,0%), Malta (1,4%), Szwecja (1,1%).

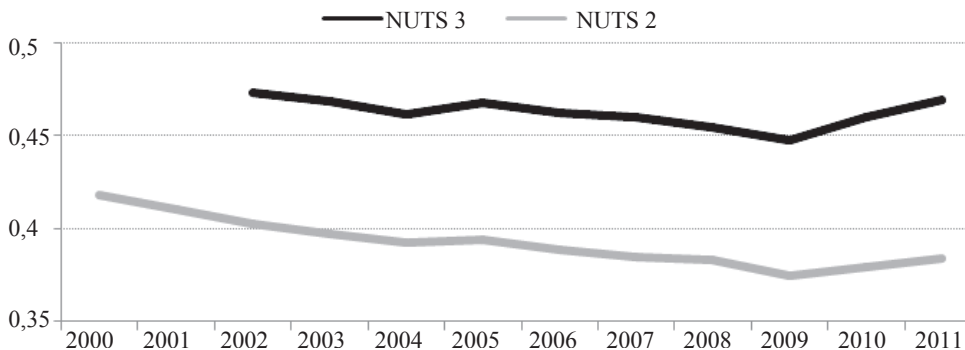
Objaśnienia: CV – współczynnik zmienności. Z analizy wewnątrz krajowego zróżnicowania wyłączono kraje UE-27 posiadające tylko 1 NUTS 3: Cypr, Luksemburg.

Rys. 1. Zróżnicowanie PKB *per capita* w UE (27) na poziomie NUTS 3 w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne.

Obserwowane zmiany w obrębie wielu gospodarek narodowych przeniosły się również na niższe poziomy agregacji, w szczególności poprzez: przemiany strukturalne (nie wszystkie branże wytwarzania w równym stopniu zostały objęte spadkiem produkcji, zatrudnienia itp.), odmienny stopień otwarcia regionalnych gospodarek na handel zagraniczny, sytuację makroekonomiczną kraju, realizację programów pomocy przedsiębiorcom, ważność sektora finansowego dla gospodarki regionu i jej powiązanie ze światowym systemem finansowym, co warunkowało zróżnicowane tempo wzrostu poszczególnych regionów. Stąd też obserwowany poziom zróżnicowań regionalnych mógł ulec zmianie w okresie istotnych przemian w gospodarce światowej.

Rozpatrywane różnicowania regionalne na poziomie regionalnym i subregionalnym w Unii Europejskiej w długim okresie (lata 2000-2011) miały tendencję do konwergencji poziomów zamożności między regionami UE, w średnim z kolei istotny wpływ na zmianę różnicowań miał światowy kryzys finansowy i związana z nim recesja gospodarcza w UE. W 2009 r. tendencja do systematycznej konwergencji odwróciła się na rzecz wzrastających różnicowań w kolejnych latach (rys. 2).

Objaśnienia: różnicowanie w PKB *per capita* mierzono współczynnikiem zmienności.

Rys. 2. Różnicowanie PKB *per capita* w UE (27) na poziomie NUTS 2 i NUTS 3 w latach 2000-2011

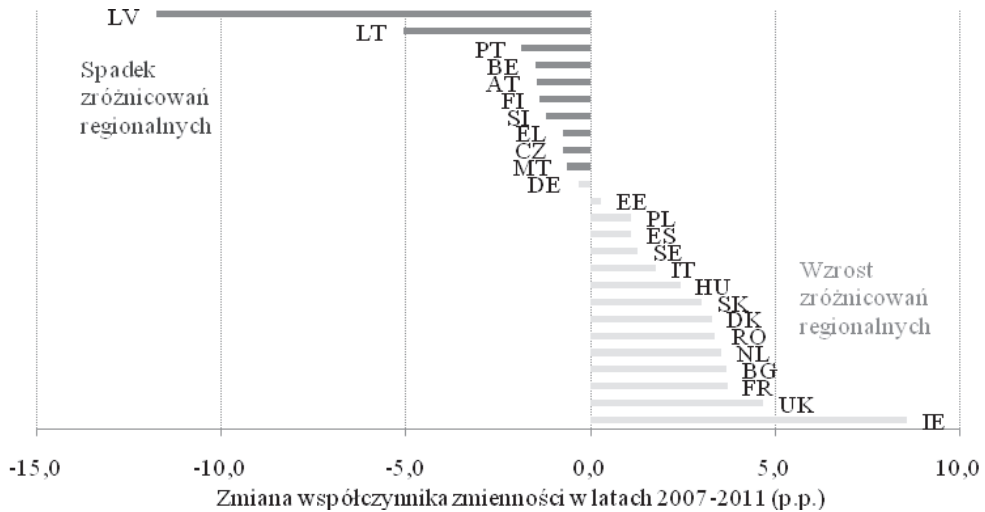
Źródło: opracowanie własne.

W tym okresie relatywnie najszybciej powiększały swój poziom zamożności (względem średniej UE) wybrane podregiony z Niemiec, Polski, Holandii, Węgier, natomiast pozycja wybranych podregionów z Wielkiej Brytanii, Grecji, Irlandii uległa najsilniejszemu pogorszeniu. Druga grupa podregionów najsilniej oddaliła się od średniego poziomu zamożności w UE, odnotowując istotne zmniejszenie wartości PKB *per capita*.

Na tym tle, w okresie silnego pogorszenia koniunktury gospodarczej, wewnątrz krajowe różnicowania w poszczególnych krajach również uległy istotnym przemianom. W przypadku 11 krajów odnotowano konwergencję regionalną, z kolei w 14 gospodarkach różnicowania regionalne nasiliły się. Szczególnie dynamicznie różnicowania regionalne malały w subregionach Litwy oraz Łotwy, gdzie gospodarki tych krajów zostały bardzo mocno dotknięte kryzysem gospodarczym, natomiast w Wielkiej Brytanii, we Francji, w Bułgarii w tym samym okresie nastąpił najsilniejszy wzrost różnicowań (rys. 3).

Za odmienny wymiar obserwowanych różnicowań w pewnym stopniu odpowiedzialne były różne zmiany w ramach produktu krajowego brutto w przeliczeniu na 1 mieszkańca w poszczególnych regionach. Przeprowadzona analiza zmian pozycji wybranych grup podregionów (według kilku klasyfikacji) pozwoliła wskazać,

jakie typy podregionów w latach 2007-2011 cechowały się przeciętnie relatywnie korzystniejszymi lub niekorzystnymi zmianami w porównaniu ze średnim poziomem zamożności w UE (tab. 1).

Objaśnienia: dla większej przejrzystości wykresu zmianę wartości współczynnika zmienności wyrażono w punktach procentowych (p.p.). AT – Austria, BE – Belgia, BG – Bułgaria, CZ – Czechy, DE – Niemcy, DK – Dania, EE – Estonia, EL – Grecja, ES – Hiszpania, FI – Finlandia, FR – Francja, HU – Węgry, IE – Irlandia, IT – Włochy, LT – Litwa, LV – Łotwa, MT – Malta, NL – Holandia, PL – Polska, PT – Portugalia, RO – Rumunia, SE – Szwecja, SI – Słowenia, SK – Słowacja, UK – Wielka Brytania.

Rys. 3. Zmiana współczynnika zmienności w krajach UE-27 w latach 2007-2011 (p.p.)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. Relatywna zmiana PKB *per capita* grup podregionów w latach 2007-2011 w relacji do poziomu zamożności w UE (p.p.)

Typ	N	Średnia	Błąd standardowy średniej	Mediana
1	2	3	4	5
(1) Klasyfikacja miejsko-wiejska uwzględniająca peryferyjność				
podregiony przeważnie miejskie	287	-1,91	0,68	-1,31
podregiony przejściowe, blisko miast	418	2,74	0,53	3,20
podregiony przejściowe, peryferyjne	12	-1,27	2,69	-4,34
podregiony wiejskie, blisko miast	312	4,01	0,46	4,19
podregiony wiejskie, peryferyjne	143	-2,47	0,66	-1,04
(2) Klasyfikacja stopnia metropolitalności podregionów				
podregiony stołeczne	80	-0,65	1,40	0,10
metropolie drugiego stopnia	141	-0,10	0,85	1,96
mniejsze obszary metropolitalne	231	1,17	0,88	1,49
pozostałe podregiony	720	1,71	0,34	2,21

1	2	3	4	5
(3) Klasyfikacja uwzględniająca położenie przygraniczne				
podregiony przygraniczne	478	1,16	0,40	1,97
podregiony wewnątrz kraju	694	1,33	0,43	2,00
(4) Klasyfikacja według dostępu do stałego lądu				
podregiony wyspiarskie*	51	-9,7	1,38	-10,95
pozostałe podregiony	1131	1,81	0,30	2,39
(5) Klasyfikacja według gęstości zaludnienia				
podregiony słabo zaludnione**	18	-0,53	1,91	0,01
pozostałe podregiony	1154	1,29	0,31	2,03

Objaśnienia: * podregiony zlokalizowane na wyspach bez stałego połączenia z lądem (np. tunelem). ** $12,5 \text{ os./km}^2$. Dane prezentowane w tabeli nie obejmują kilkunastu podregionów z Niemiec, których z uwagi na zmiany w układzie podziału administracyjnego UE (NUTS 2006 na NUTS 2010) nie udało się jednoznacznie przypisać do nowego układu NUTS 3 (stanowiły część kilku podregionów).

Źródło: obliczenia własne.

W ramach klasyfikacji miejsko-wiejskiej uwzględniającej peryferyjność obszarów (1) przede wszystkim podregiony miejskie traciły dystans względem przeciętnego poziomu zamożności UE. Z kolei pozycja podregionów miejsko-wiejskich oraz wiejskich uzależniona była od odległości względem dużego ośrodka miejskiego; traciły obszary peryferyjne, podczas gdy obszary położone blisko miast rozwijały się szybciej niż zwiększał się średni przyrost poziomu zamożności w UE.

Analiza średnich w podziale według stopnia aglomeracji (2) wykazała, że przede wszystkim podregiony stołeczne przeciętnie najsilniej traciły względem średniej UE (połowa podregionów tego typu odnotowała tempo wzrostu mniejsze niż 0,1). Metropolie drugiego stopnia cechowały się dużym różnicowaniem dynamiki zmian PKB *per capita*, jednakże większość z nich odnotowała wyniki dodatnie, z kolei mniejsze obszary metropolitalne oraz pozostałe obszary cechowały się najwyższym tempem wzrostu relatywnej zamożności.

W ramach klasyfikacji (3) nie zaobserwowano istotnych różnic w tempie zmian PKB *per capita* poszczególnych grup, chociaż podregiony wewnątrz kraju nieznacznie szybciej poprawiały swoją pozycję względem obszarów przygranicznych w porównaniu do obserwowanych zmian w UE.

Z kolei analiza wartości przeciętnych w dwóch ostatnich podziałach (4) i (5) doprowadziła do wniosku, że to podregiony wyspiarskie (względem mających stałe połączenie z lądem) oraz podregiony słabo zaludnione (w porównaniu do pozostałych) szczególnie zmniejszyły swój poziom PKB *per capita* względem UE.

5. Zakończenie

W artykule prześledzono zmiany poziomu różnicowań regionalnych w krajach UE-27 w latach 2002-2011 z wykorzystaniem współczynnika zmienności jako mia-

ry stopnia zróżnicowań. Obserwowana tendencja do konwergencji regionalnej w UE-27 (NUTS 2 oraz NUTS 3) w 2009 r. uległa średniookresowemu odwróceniu (co jednocześnie zagroziło realizacji celu głównego polityki spójności), po części jako wynik silnych przeobrażeń w gospodarkach objętych recesją lub kryzysem gospodarczym. Prawdopodobnie, biorąc pod uwagę opóźnienie w dostępie do danych regionalnych, tendencja do wzrostu poziomu zróżnicowań będzie obserwowana jeszcze w krótkim-średnim okresie, do momentu aż koniunktura gospodarcza większości państw UE ulegnie permanentnej poprawie.

Literatura

- Amos O.M., 1988, *Unbalanced regional growth and regional income inequality in the latter stages of development*, *Regional Science and Urban Economics*, vol. 18, no. 4, s. 549-566.
- Barro R.J., 1991, *Economic growth in a cross section of countries*, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 106, no. 2, s. 407-443.
- Barro R.J., 1997, *Determinants of Economic Growth. A Cross-Country Empirical Study*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Bogdański M., 2010, *Urban determinants of polarisation of economic development in Poland*, *Olsztyn Economic Journal*, vol. 5, no. 2, s. 269-279.
- Chaudhry M.D., 1971, *Economic distance among regions: a statistical analysis*, *Economic Development and Cultural Change*, vol. 19, no. 4, s. 527-544.
- Dijskra L., Poelman H., 2011, *Regional typologies: a compilation*, *Regional Focus*, no. 1, s. 1-15.
- Dziemianowicz W., Szlachta J., Szmigiel-Rawska K., 2011, *Subregionalne bieguny wzrostu w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Wydz. Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
- European Commission, 2013, *The urban and regional dimension of the crisis*, Luxembourg.
- European Union, 2010, *Fifth report on economic, social, territorial cohesion*, Luxembourg.
- Eurostat, 2013, *Eurostat regional yearbook 2013*, European Commission, Eurostat statistical books, Luxembourg.
- Gardiner B., Martin R., Tyler P., 2004, *Competitiveness, productivity and economic growth across the European regions*, *Regional Studies*, vol. 38, no. 9, s. 1045-1067.
- Gawlikowska-Hueckel K., 2002, *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej. Konwergencja czy polaryzacja?*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Golejewska A., 2012, *Eksport jako czynnik rozwoju regionalnego*, *Zarządzanie i Finanse*, vol. 10 (nr 1, cz. 2), s. 269-279.
- Heller J., 2011, *Ekonomiczna aktywność państwa w rozwoju gospodarczym województw w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Kuznets S., 1955, *Economic growth and income inequality*, *The American Economic Review*, vol. XLV, no. 1, s. 1-28.
- Lessmann C., 2014, *Spatial inequality and development – is there an inverted-U relationship?*, *Journal of Development Economics*, vol. 106, s. 35-51.
- Lizińska W., 2009, *Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w okresie transformacji*, [w:] Kisiel R., Marks-Bielska R. (red.), *Przemiany w polskiej gospodarce w okresie transformacji systemowej (1989-2007)*, Mal-Art-Graf Jezierski, Olsztyn, s. 145-163.
- Lizińska W., 2012, *Klimat inwestycyjny jako czynnik bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce (studium na poziomie układów terytorialnych)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.

- Martin P., 2005, *The geography of inequalities in Europe*, Swedish Economic Policy Review, vol. 12, s. 83-108.
- Martin P., 2009, *The geography of inequalities in Europe*, [w:] Kochendörfer-Lucius G., Pleskovic B. (eds.), *Spatial Disparities and Development Policy*, World Bank, Washington.
- Martin R. 1999, *The Regional Dimension in European Public Policy. Convergence or Divergence?*, Macmillan Press; St. Martin's Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York.
- Nazarczuk J.M., 2013a, *Potencjał rozwojowy a aktywność inwestycyjna województw i podregionów Polski*, Wyd. UWM w Olsztynie, Olsztyn, <http://books.google.pl/books?id=T8CgAgAAQBAJ> (12.02.2014).
- Nazarczuk J.M., 2013b, *Specjalne strefy ekonomiczne motorem wzrostu w czasach kryzysu?*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 296, s. 241-250.
- Patel S.J., 1964, *The economic distance between nations: its origin, measurement and outlook*, The Economic Journal, vol. 74, no. 293, s. 119-131.
- Schwab K., Porter M., 2008, *The Global Competitiveness Report 2008–2009*, World Economic Forum, Geneva.
- Sołoma A., 2003, *Specjalne strefy ekonomiczne – sukcesy i porażki (Na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego)*, *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, nr 11, s. 22-29.
- Szörfi B., 2007, *Development and regional disparities – testing the Williamson curve hypothesis in the European Union*, Focus on European Economic Integration, no. 2, s. 100-121.
- Tsang E.W.K., Yip P.S.L., 2007, *Economic distance and the survival of foreign direct investments*, *Academy of Management Journal*, vol. 50, no. 5, s. 1156-1168.
- Williamson J.G., 1965, *Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns*, *Economic Development and Cultural Change*, vol. 13, no. 4, s. 1-84.
- Wojarska M., Fierek M., 2011, *Regionalny wymiar rozwoju społeczno-gospodarczego w latach 2002-2010*, *Zeszyty Naukowe Gdańskiej Wyższej Szkoły Administracji*, nr 11, s. 234-251.
- Zauchka J., 2007, *Rola przestrzeni w kształtowaniu relacji gospodarczych. Ekonomiczne fundamenty planowania przestrzennego w Europie Bałtyckiej*, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Żróbek-Różańska A., 2008, *Role of foreign direct investment in shaping labour market in Warmia and Mazury voivodship*, *Olsztyn Economic Journal*, vol. 3, no. 2, s. 227-236.

ECONOMIC CRISIS AND REGIONAL INEQUALITIES IN THE EUROPEAN UNION

Summary: The paper aims at identifying the changes in regional income inequalities among the EU27 counties in the years 2002-2011 at NUTS 3 level. In order to identify the regional diversification in the level of income disparities, the author used the coefficient of variation. While conducting the research, after years of regional convergence, the observed inequalities significantly increased over the period of 2009-2011. Selected subregions from Germany, Poland, the Netherlands and Hungary were reaching their quickest development, while some subregions from the United Kingdom, Ireland and Greece were falling behind in relation to the EU average level of GDP *per capita*. The analysis of mean values in the groups of subregions (OECD, EC classification) has revealed the types of subregions characterised by the most beneficial and adverse changes in the mean level of development.

Keywords: regional development, regional inequalities, economic crisis.